

Донецький державний університет

На правах рукопису

ЗАДУНАЙСЬКИЙ ВАДИМ ВАСИЛЬОВИЧ

ЗБРОЙНІ СИЛИ УНР
/1917-1920 р.р./

спеціальність 07.00.02. - Історія України

а в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Донецьк - 1995

AB 32,004

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00751720 (M)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі

Історії України

Донецького державного університету

Науковий керівник - доктор історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України
Лях Р.Д.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук
Сергіячук В.І.
кандидат історичних наук, доцент
Троян М.П.

Провідна організація - Харківський державний університет

Захист відбудеться "___" березня 1995 р. о 14 год.

на засіданні спеціалізованої вченої ради К.06.06.01 по присудженню наукового ступеня кандидата історичних наук в Донецькому державному університеті /340055, м.Донецьк, вул.Університетська, 24, корпус 2, ауд. 38/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Донецького державного університету

Автореферат розіслано "___" лютого 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат історичних наук,
доцент

С.В.Кравітін
С.В.Кравітін

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Повнокровне існування будь-якої нації безпосередньо пов'язане з розвитком її власних державних інститутів, серед яких найповажніше місце займають Збройні Сили. Всесвітня історія доводить, що армія відіграла важливу роль у забезпеченні існування держави. Особливо гостро це відчувається новоствореними державами в час боротьби за незалежність.

У цьому плані особливого значення набуває вивчення діяльності УНР в 1917-1920 р.р. по розбудові власної Армії, бо на сучасному етапі творення незалежної демократичної української держави попередній державотворчий досвід є дуже актуальним.

За радянських часів військовотворча діяльність УНР замовчувалась або перекручувалась, що призводило до фальсифікування історії України. Настав час покласти цьому край. Потрібно знати дійсну історію України, бути обізнаним з її найважливішими віхами, здобутками, а також і прорахунками в державотворенні. Для досягнення цих цілей потрібно виконати широкомасштабні дослідження, зокрема, щодо творення Збройних Сил УНР 1917-1920 р.р.

Актуальність проблеми обумовлена необхідністю системного дослідження історії України, особливо періоду державотворення в 1917-1920 р.р., потребою переосмислення історичних подій, недостатністю висвітлення в історичній літературі творення Армії УНР, потребою введення до наукового обігу нових чи мало-відомих фактів, документів і матеріалів, які нададуть можливість об'єктивніше дослідити реальний стан державотворення і зокрема військовотворення. Важливість теми ще обумовлена можливістю використати результати наукового дослідження для роз-

будови сучасної української армії.

Ступінь наукової розробки проблеми. Наукову літературу щодо Збройних Сил УНР у 1917-1920 р.р. ми розподілили на 3 групи: праці радянських авторів, зарубіжні дослідження в діаспорі, публікації сучасних українських істориків.

Аналізуючи радянську історіографію до кінця 80-х років, потрібно враховувати величезний пресинг офіційної партійної ідеології. Тому до цих видань потрібно підходити максимально критично. Серед робіт радянських істориків можна виділити декілька підгруп.

До першої належать праці, присвячені висвітленню загальної ситуації у досліджуваний період¹. Їм притаманне перебільшення успіхів більшовиків і замовчування реальних подій згідно офіційних настанов пануючої партії, що обумовлює потребу критичного підходу до їх змісту.

Другу підгрупу творять роботи дослідників, що знаходились під безумовним впливом ідеології тоталітаризму². В наслідок цього вони фактично уникали висвітлення процесу творення Армії УНР. Особливу позицію у цій підгрупі посідає праця І.К.Рибалки.

¹ Історія Української РСР. - Т.5.- К., 1977; Гражданская война в СССР. - Т.2.-М., 1986; Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 р.р. В трьох томах. - К., 1967.

² Білан Д.Я. Перемога Великої Жовтневої Соціалістичної Революції і встановлення Радянської Влади на Україні.-К.,1957; Дорошенко А.А.Червона Гвардія Київського Арсеналу.-Харків,1933; Дубинский И.В. Шевчук Г.М. Червоное казачество.-К.,1987; Супруненко Н.И.Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине /1918-1920/.-М.,1966; Гарчев П.І. Червона гвардія на Україні у боротьбі за владу Рад.-Харків, 1969; Балковий П.М.Війна без флангів.-К.,1966; Лихолат А.В. Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні.-К.,1955.

в якій вперше згадується про наявність у нашій історії Директорії, її наміри і діяльність¹.

Окремо стоять праці В. Антонова-Овсієнка та Н. С. Какуріна.² Поряд із досить глибоким аналітичним змалюванням подій збройної боротьби, роботи цих авторів несуть важливу інформацію за рахунок використання військових та особистих архівів, тобто, є і історичним джерелом. Все це робить їх цінними для нашого дослідження за умови критичного підходу до висновків, що пов'язані з ідеологічним тиском часів написання робіт.

Вцілому радянська історіографія питання створення та розвитку Армії УНР не досліджувала.

Значний внесок у розвиток теми зробили закордонні автори, котрі значно переважають радянську історіографію у об'єктивності, бо не зазнали тиску тоталітарної ідеології однієї партії, яка визначала заздалегідь і оцінки подій минулого. У працях зарубіжних авторів, присвячених подіям 1917-1920 р.р. на Україні, значна увага приділяється Збройним Силам УНР, що є дуже важливим для нашого дослідження. Перш за все треба виділити роботи загального характеру³. Через узагальнення подій минулого цінність цих праць значно зростає, хоча питання становлення Армії УНР розглядається досить фрагментарно. Важливе місце по-

¹ Рибалка І. К. Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії на Україні. - Харків, 1962.

² Антонов-Овсенко В. Записки о гражданской войне. - М., 1932-1934; Какурин Н. Е. Как сражалась революция. - М., 1990.

³ Крип'якевич І. Велика Історія України. - Вінніпег, 1948; Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. - К., 1993; Полонська-Василенко Н. Історія України. - К., 1993.

сідають роботи політичних діячів УНР тих часів¹. Вони висвітлюють загальнополітичні події, залишаючи поза увагою створення українського військового організму. Завдяки використанню значної джерельної бази та спогадів ці праці можуть бути використані і у якості джерел але за умови критичного підходу до положень аналітичного характеру.

Серед досліджень, що стосуються загального висвітлення подій 1917-1920 р.р., особливо треба виділити роботу М.Стахів². Автор за рахунок залучення значної джерельної бази і досліджень як радянських, так і зарубіжних науковців подає історію Визвольних змагань українського народу за Директорії, але питання творення Армії УНР торкається тільки у загальних рисах.

Питання ставлення державного керівництва УНР до утворення власного війська досліджував П.Мірчук, але головним чином у аналітичному аспекті і лише за часів Центральної Ради³.

Найважливішу групу становлять праці, що безпосередньо стосуються військової справи в УНР. Це в першу чергу дослідження загального характеру⁴. У них головна увага приділяється бойовим діям, а питання створення і розвитку військових

¹ Винниченко В. Відродження нації /в 3 частинах. -К., 1990; Мазепа І. Підстави нашого відродження.-1946; Грушевський М. На порозі нової України.-К., 1918; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 р.р. Т.І. Доба Центральної Ради.-Ужгород, 1932.

² Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: в 7-ми т. - Скрентон, 1963.

³ Мірчук П. Відродження великої ідеї. - Торонто, 1954; Мірчук П. Трагічна перемога. - Торонто, 1954; Мірчук П. Українсько-Московська війна /1917-1919/. - Торонто, 1957.

⁴ Історія Українського Війська. - Вінніпег, 1953; Удовиченко О. Україна у війні за державність 1917-1921. - Вінніпег, 1954; Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. - Мюнхен, 1958.

структур майже не розглядається.

Важливе місце займають праці військових діячів УНР, у яких розглядалась збройна боротьба окремих формувань або в окремі періоди¹. Ці роботи мають важливе значення, бо створювались керівниками військових частин, що у значній мірі надають можливість простежити хід бойових акцій з середини Армії УНР. Особливо вдало, на наш погляд, є праця М.Капустянського-начальника оперативного відділу Штабу Дієвої Армії УНР. Використавши значний обсяг документальних джерел, автор подав огляд літнього наступу 1919 р. на Київ-Одесу, висвітивши реальний стан військ. Але і він залишив поза увагою важливі аспекти розвитку та становлення Збройних Сил УНР.

Взагалі, у порівнянні із радянською історіографією закордонна має значно ширшу джерельну базу, не обмежена тоталітарною ідеологією і глибше торкається питань творення Армії УНР. Але і вона не спромоглась виробити повної системи досліджень процесу створення повнокровної військової системи УНР 1917-1920 р.р., висвітливши тільки окремі аспекти.

Становленню Збройних Сил УНР значну увагу приділили сучасні українські історики, оскільки у зв'язку із розпадом СРСР і утворенням незалежної української держави актуалізувалась потреба досліджень української національно-державницької тематики. З'являються праці, в яких автори намагаються об'єктивно висвітлити події минулого. Серед них значний інтерес для нашого дослідження мають роботи, що торкаються діяльності Армії

¹ Доценко О. Зимовий похід. - Варшава, 1935; Зелінський В. Синьожупанники. - Берлін, 1938; Капустянський М. Похід українських армій на Київ-Одесу в 1919 році. - Львів, 1921; Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919-1920. - Нью-Йорк, 1966; Мюнкевич Б. Слідами новітніх запорожців. - Львів, 1921.

УНР¹. Окрім цікавого фактологічного матеріалу в них розкриваються методи дослідження розвитку військової структури Української Галицької Армії на Українських Січових Стрільцях.

Безпосередньо питання створення Армії УНР за часів Центральної Ради стосується праця Л.Гарчевої². Автор, залучивши низку невідомих фактів, робить спробу дослідити чисельність військових загонів УНР в лютому-березні 1918 р. Сумнівність окремих висновків автора стосовно загальної чисельності військ не позбавляє загальної позитивної ваги цього дослідження.

Серед сучасних українських істориків найбільшу увагу питанням українізації колишньої російської армії та створення української військової системи за Центральної Ради приділив В.Ф.Солдатенко³. Для аргументації своїх тез автор залучив досить значну першоджерельну та науково-історичну базу, що його вигідно відрізняє від інших дослідників. Але і ці роботи залишили поза увагою важливі аспекти розбудови Збройних Сил УНР юридично-правового, військово-структурного, статутного та рангово-посадового характеру. Окрім цього, питання подальшої долі Наддніпрянської Армії у 1919-1920 р.р. взагалі залишається поза дослідженням.

¹ Косів М. На потребу дня. - Львів, 1990; Якомович Б. З історії УСС/Пам'ятки України. - 1990. - №1. - С. 58-63; Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія Галицького стрілецтва. - Львів, 1990.

² Гарчева Л. Збройні Сили Центральної Ради у лютому-квітні 1918 року//Військо України. - 1993. - №8. - С.102-107.

³ Солдатенко В.Ф. Становлення української державності і проблема Збройних Сил /березень 1917-квітень 1918/ //УІЖ. - 1992. - №5. - С.38-51; Солдатенко В.Ф. Збройні Сили в Україні /грудень 1917-квітень 1918/ //УІЖ. - 1992. - №12. - С.42-59; Солдатенко В.Ф., Солдатенко І.В. Виступ полуботківців у 1917р./Спроба хронікально-документальної реконструкції подій//УІЖ. - 1993. - №7-8.

Отже, історія створення та розвитку Збройних Сил УНР комплексному дослідженню не піддавалась, що і обумовило вибір теми дисертаційного дослідження "Збройні Сили УНР/1917-1920р.р./"

Об'єктом дослідження є Наддніпрянська Армія /назва, під якою у документах тих часів фігурувала Армія УНР, без урахування УГА/, діяльність якої припадає на терен України за виключенням Закарпаття, Північної Буковини та Галичини.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з березня 1917 року до листопада 1920 року /за винятком подій з травня по листопад 1918 року за гетьманської держави П.Скоропадського/. Обрання цього часу пов'язане з процесом створення та розвитку Наддніпрянської Армії як складової частини державного організму УНР. Починаючи з березня 1917 р., в Україні ширився національно-визвольний державотворчий рух під проводом Центральної Ради, його складовою частиною було і становлення передумов для створення Армії УНР. З іншого боку, хронологічні рамки закінчуються листопадом 1920 року, коли уряд УНР, після поразки у війні з Росією, був змушений залишити межі своєї державної території разом із власними військами. Після цих подій УНР, як держава з відповідним військовим інститутом, не відновлювалась.

Таким чином, у 1917-1920 роках ми маємо цілком закінчений етап розвитку самостійної української державності і її війська.

Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб об'єктивно, з урахуванням сучасних вимог, показати, що з себе уявляє процес створення та розвитку Армії УНР, як державного інституту, з 1917 до 1920 р. Метою є і аналіз політичних, соціально-економічних та морально-етичних факторів, що впливали на процес розвитку Збройних Сил УНР.

Для досягнення означеної мети у дисертації поставлені такі завдання:

- дослідити історичні умови і шляхи створення та розвитку військової організації УНР у 1917-1920 р.р.;
- розкрити вплив соціально-економічних, політичних та морально-етичних факторів на цей процес;
- показати головні напрями і сфери становлення військового організму;
- виявити найбільш важливі у кількісному та якісному характері групи перетворень у часовому просторі, розкривши їх механізм;
- оцінити процес створення та розвитку Наддніпрянської Армії у 1917-1920 р.р.

Методологічною основою дисертації є системний підхід, що ґрунтується на всебічному критичному аналізі якомога більшої кількості історичних джерел, виходячи з принципів об'єктивності та історизму і на залученні кращих досягнень світової історичної і філософської думки.

Наукова новизна дослідження обумовлюється тим, що автор робить спробу вперше на ґрунті доступних джерел й аналізу історичної літератури розкрити передумови, обставини, перебіг подій і результати створення та розвитку Збройних Сил УНР у 1917-1920 роках. Більшість джерел вводиться у науковий обіг вперше.

На захист виносяться такі положення:

I. Внаслідок несприятливих зовнішньо-політичних, соціально-економічних та морально-етичних умов становлення державних інститутів УНР, заходи по розбудові її Збройних сил, як гарантія державності, набули першорядного значення.

2. Поступовість набуття позитивних прикмет у створенні та розвитку Армії УНР було пов'язане з перемогою професійних підходів до цього процесу над анархічно-вольтариськими та романтизовано-дилетантськими впливами постреволуційних часів.

3. Перші кроки у створенні повнокровного військового організму були зроблені за Центральної Ради, а після реорганізаційних заходів часів Директорії /особливо травня - липня 1919 року/ Збройні Сили УНР набули цих ознак і у подальші часи ще більше удосконалювались, зайнявши гідне місце серед Армій Європи.

4. Реальне існування Збройних Сил УНР як державного інституту було пов'язане із створенням повнокровного юридично-правового підґрунтя на підставі державних законів та військових наказів і статутів.

5. Значною перепорою у створенні дієздатної повнокровної військової системи в Україні було відкрите військове втручання значно сильніших ворогів, що призводило до війни і руйнування української держави, складовою частиною якої були і Збройні Сили.

Для висвітлення теми дисертаційного дослідження використано різноманітні джерела, які ми залежно до їх походження розподілили на 5 груп:

1. Законодавчі акти УНР. Це закони та інші нормативні акти, що закладали юридично-правові підвалини для творення та розвитку Збройних Сил, зокрема: закон про українське військо, про Вище Військове Управління, про пенсійне забезпечення військовослужбовців.

2. Документи Вищого Військового Управління Збройних Сил УНР. До цієї групи належать матеріали Військового Міністерства,

Генерального Штабу та інших вищих військових установ у вигляді: звітів начальників штабів і управлінь, повідомлень з театру бойових дій, розробок військових законопроектів та наказів про ті чи інші заходи по удосконаленню військового організму, військові статути.

3. Матеріали державних установ радянського і білогвардійського урядів та їх керівних військових структур. Тут можна використати радіозвіти військових штабів про стан військ УНР і повідомлення про хід бойових дій з ними та умовне співвідношення сил.

4. Періодичні видання. Це газети, тижневики і вісники державних установ, громадських об'єднань та органів української військової еміграції у яких подаються різноманітні матеріали про події тих часів у вигляді статей, листів, повідомлень. Найбільш цінними серед них є "Нова Рада", "Вісник Українського Війська" та емігрантські "Тризуб" і "Табор". —

5. Мемуари. До цієї групи належать спогади учасників та свідків Визвольних Змагань 1917–1920 р.р. як з боку прибічників УНР¹, так і з протилежної сторони².

Внаслідок цього створюється можливість порівнювати твердження кожної зі сторін, що сприяє більшій об'єктивності дослідження.

Всі ці джерела відомі в окремих виданнях, а також вміщувалися

¹ Ковальський М. При джерелах боротьба. — Інсбрук, 1960; Сім'янцив В. Спогади Богданівця. — Нью-Йорк, 1963; Суслик Р.Л. Криваві сторінки з неписаних літописів. — Англія, 1955; Майстренко І. Історія мого покоління. — Едмонтон, 1985; Станімір О. Моя участь у визвольних змаганнях 1917–1920 рр. — Торонто, 1966.

² Герасименко Н.В. Махно. — Харків, 1990; Деникин А.И. Поход на Москву. — К., 1990; Махно Н.И. Воспоминания. — М., 1992; Болл Е. Год борьбы. — М., 1990; Якир И.Э. Воспоминания о гражданской войне. — М., 1957.

лись до археографічних збірників. Галинські видання через значний вплив партійної ідеології приділяли увагу діяльності радянських органів влади та Червоної Армії, залишаючи поза увагою дії УНР та її Армії¹. Тому цінність цих збірників значно зменшується для нашого дослідження. Зарубіжні видання тісніше торкаються дій Армії УНР, але переважна увага до подій збройної боротьби є їх недоліком².

Значну частину джерельного матеріалу почерпнуто із 36 фондів архівів України і Росії. Найбільш важливі матеріали було знайдено у фондах Головного Управління Генерального Штабу Наддніпрянської Армії, Військового Міністерства УНР та Генерального Секретаріату Центральної Ради у вигляді: звітів командирів з'єднань і начальників штабів; законів УНР про розвиток військових структур, штатних розкладів частин, проектів реформ і наказів про їх впровадження. Все це зберігається в Центральному державному архіві вищих органів державної влади і органів державного управління України.

Досить цікава інформація була отримана з фондів Київського губернського революційного комітету, що знаходяться у Державному архіві Київської області та з фондів Центрального державного кіно-фото-фоно архіву України, де зберігається значна кількість фотодокументів з історії Збройних Сил УНР.

¹ Боряба за власть Советов на Киевщине /март 1917 - февраль 1918 гг./.-К., 1957; Громадянська війна на Україні /за редакцією Королівського С.М./.-К., 1967.

² Доценко О. Літопис Української революції 1918-1920 років. Матеріали і документи. - Філадельфія, 1933; Україно-Московська війна 1920 року в документах. - Варшава, 1933.

Певні матеріали вдалось знайти у фондах Управління Арміями Українського фронту та Політичної Канцелярії Особливої Народи при Головнокомандувачому Збройними Силами Півдня Росії, що зберігаються у Державному Архіві Російської Федерації і Державному Архіві Російської Армії. Тут головним чином знаходяться матеріали установ радянської влади, керівних структур Червоної та Білої Армії, а тому інформація про Збройні Сили УНР носить опосередкований, фрагментарний характер у вигляді розвідзвітів і повідомлень про хід бойових дій з ними.

Вцілому сукупність використаних джерел забезпечує відносну повноту охоплення фактичного матеріалу і наукову достовірність дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання поданого фактичного матеріалу, узагальнень, висновків та рекомендацій у : викладанні подій 1917-1920 р.р. на Україні як у історичному, так і військовому аспектах, читанні спецкурсів у вищій і середній школі, залученні матеріалу до навчальних програм військових учбових закладів. Цілком можливе використання висновків та рекомендацій дисертації у розбудові сучасних Збройних Сил України.

Головні положення дисертації були впробовані на міжнародній і загальноукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, а також викладені у публікаціях автора.

П. СТРУКТУРА І ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАЦІ

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків і рекомендацій, переліку джерел, літератури та додатку.

У вступі обґрунтовується актуальність теми та обрання хронологічних меж і регіону дослідження, подається історіогра-

фічний аналіз літератури, охарактеризовано джерела, визначено методологічну базу дослідження, формулюється мета і завдання праці, показані наукова новизна і практичне значення роботи.

У першому розділі "Створення Збройних Сил УНР за часів Центральної Ради /березень 1917 р. - квітень 1918 р./" подається характеристика загальної ситуації на Україні та заходів по творенню Армії УНР у цей період.

За весь час співіснування Центральної Ради з Тимчасовим Урядом так і не дійшло до реального утворення української Армії. Причини цього були у тому, що, по-перше, Центральна Рада, виступавши весною-влітку 1917 р. за широку автономію України, не ставила питання про будівництво власних Збройних Сил; по-друге, серед керівництва України і у суспільстві тоді була популярна соціалістична ідея переходу від регулярної армії до народної міліції; по-третє, рух українізації у військах був стихійним і не мав чіткої мети; по-четверте, українського уряду ще фактично не існувало, а тому і не було кому надати допомогу руху військової українізації та становленню Вільного Козацтва; по-п'яте, будь-яким спробам утворити українську військову систему протидіяло російське державне керівництво, вбачаючи у цьому реальну загрозу для свого панування на Україні. До цього ще потрібно додати ті несприятливі умови військово-політичної та економічної кризи, за якої розпочався процес українського державотворення.

Отже, йшов процес українізації окремих частин російської армії, координований у загальних рисах Українським Генеральним Військовим Комітетом і Генеральним Секретарством з військових справ, а реального творення Збройних Сил не відбулось.

Після проголошення УНР ситуація у справі створення Зброй-

них сил почала змінюватись на краще, і вже у наказі №1 Генерального Секретаря з військових справ 8 листопада 1917 р. робилась спроба навести дисципліну у керівництві військами. Але ситуація значно ускладнилась у зв'язку з початком у грудні І Україно-Російської війни. Через помилки у військовобудуванні, УНР фактично опинилась безборонною проти наступу ворожих військ. Деморалізовані залишки українізованих частин у переважній більшості відмовлялись приймати участь у бойових діях. У таких умовах військове керівництво сперлось на добровольчі формування Січових Стрільців, Вільного Козацтва, Гайдамацького Коша Слобідської України та інші. Але цих сил було недостатньо, що і призвело до поразок взимку 1918 року.

За таких умов у грудні 1917 р. - січні 1918 року було прийнято Закон про Українське військо, І Військовий Статут, Присягу на вірність УНР, Положення про політичне становище військовослужбовців, які заклали юридично-правові підвалини військового організму. У цих документах намітився шлях розвитку військової системи в Україні у вигляді кадрових корпусів на засадах мобілізації. Тому 27 квітня 1918 року було таємно прийнято план поділу України на 8 військових округ. Зроблено успішні кроки у розбудові системи Вищого Військового Управління згідно наказу від 11 квітня 1918 року. У березні-квітні було вирішено питання матеріально-грошового забезпечення військовослужбовців. Тоді ж розпочато створення системи військового судівництва. Не дивлячись на помилкове скасування рангів, розробили пристойну посадову систему згідно нової української військової термінології. Поступово вирішувалось і питання впровадження власних військових одностроїв. Вцілому, не дивлячись на ряд помилок, взимку - весною 1918 р. було здійснено просування

на шляху розбудови Збройних Сил УНР.

Отже, за часів Центральної Ради було пройдено шлях від повної відсутності власних Збройних Сил і відсутності розуміння потреб у їх існуванні, до поступового закладання реальних підвалин творення такого державного інституту. Подальший розвиток був припинений державним переворотом П.Скоропадського.

В другому розділі "Становлення Наддніпрянської Армії за Директорії /жовтень 1918 р. - грудень 1919 р./" розглядаються заходи по створенню та розвитку військового організму УНР за часів Директорії.

Прихід до влади Директорії внаслідок перемоги всенародного повстання проти Гетьмана П.Скоропадського, значно ускладнив процес державотворення УНР через актуалізацію псевдodemократичних та анархістсько-волюнтаристських настроїв у суспільстві.

Широкомасштабні спроби наведення ладу у військах УНР припадають вперше на січень-лютий 1919 року. 13 січня 1919 р. Директорія прийняла закон про мобілізацію. Тоді ж прийнято Дисциплінарний статут і єдину систему військового судівництва, проведено чистку у військах. В лютому 1919 р., за наказом Військового Міністра впроваджено широкомасштабну систему Вищого Військового Управління. Взимку відбулись 2 реорганізації структури військ: 1 - січень, на засаді фронтів - армій, а 2 - з 21 лютого на підставі Кошів - загонів згідно романтизованих традицій минулої козаччини. Знову відмінили ранги і лишили односторонню посадову систему, до якої розроблено відповідну систему позначок на уніформі. Тоді ж розроблялась система парадних і повсякденних військових одностроїв. Взимку 1919 року активізувались намагання навести лад у санітарній справі, культурно-освітній роботі, релігійному житті. У січні 1919 р. було оголо-

шено низку наказів про створення системи старшинських і юнацько-старшинських учбових закладів. Тоді ж утворено систему грошового задоволення військовослужбовців, розпочато впровадження системи військових комендантів, покладено початок розробкам військових відзнак.

Отже, взимку 1919 р. проведено значну роботу по формуванню підвалин Збройних Сил, але залишались значні недоробки у галузі військових статутів, Вищого Військового Управління, військової структури, системи посад та військової уніформи. До того ж багато із започаткованих реформ не було здійснено внаслідок наступу Червоної Армії у грудні 1918 року, що позначав П Україно-Російську війну, яка не припинялась впродовж усієї доби Директорії.

Але всупереч негараздам, реформування продовжувалось. Другого комплексного реформування Збройні Сили УНР зазнали у травні-липні 1919 року, коли було впроваджено основну систему військових статутів, у відповідності до якої і велась реорганізація. Так доопрацювали систему військового судівництва і мобілізації. Вище військове керівництво тісніше пов'язали з державним контролем. Змінили військову структуру у вигляді група-дивізія. Нарешті у червні-серпні 1919 р. було прийнято Закон про відновлення єдиної ранговопосадової системи, що значною мірою підняло дисципліну у військах. Похідну уніформу спростили і поставили у відповідність до матеріальної бази. Реорганізували систему військових учбових закладів, приділивши увагу і підготовці підстаршинських кадрів. Підготовлено закон про поглиблення культ-освітньої роботи у військах. 30 липня прийнято закон про матеріальне забезпечення військовослужбовців і їх родин. Всі ці заходи сприяли успішному наступу на Київ в серпні 1919 р.

Але лишилися і певні недоліки, робота над якими продовжувалась восени 1919 року: змінено деякі елементи одностров, ско- рочено систему військових учбових закладів, доопрацьовано сис- тему інспектування, прийнято закони про поширення грошового і пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Таким чином, розбудова Збройних Сил УНР за Директорії йшла від отаманщини і революційного експериментування до побудови військового організму на засадах законності і функціональної відповідності.

В третьому розділі "Відновлення та розвиток Армії УНР в 1920 р." досліджується процес розвитку військового організму УНР протягом 1920 року.

В цей час використовувались попередній досвід і зміни не носили характеру глибинних реорганізацій. Перші кроки були зроблені ще взимку, але більш значні заходи припадають на весну 1920 року. Вони торкнулись: структури військ, рангово-посадової системи, військово-санітарної справи, Вищого Військового Управління, система військових статутів і судівництва, та культ-освітньої роботи. Але всі ці новації якісно не змінювали підва- лин військового організму, а тільки покращували його функціо- нальність. Досить успішні зміни було впроваджено у військовій структурі, де застосували лінію: курінь - бригада - дивізія. Це обумовлювалось недостатністю вишколених військовослужбовців, котру планувалось надолужити за рахунок вогневої мобільності.

Влітку і восени реформування продовжувалось по різних на- прямкам. Досить важливими були удосконалення принципів отриман- ня рангів і призначення на посади, які остаточно узяло під конт- роль Више військове керівництво. В наслідок цього знищено залиш- ки проявів анархії та отаманщини. Важливе місце зіграли і кроки

по доопрацюванню військової уніформи. Окремо потрібно визначити дуже доцільні заходи щодо налагодження співпраці з повстанцями, що виявились у створенні діючого штабу повстання, територіального підпорядкування загонів повстанців і прийняті низки наказів і законів про державні гаранті соціального захисту повстанців. Нарешті, в листопаді 1920 року було прийнято державний закон про Вище Військове Управління, який узгоджував усі аспекти функціонування цього армійського інституту.

Таким чином, в 1920 році заходи по розбудові Збройних Сил УНР створили досить досконалий військовий організм і тільки перевага ворожих військ призвела до поразки армії УНР у листопаді 1920 р.

У Висновках і рекомендаціях викладені головні підсумки і узагальнення дослідження, даються практичні рекомендації. Протягом досліджуваного періоду творення Збройних Сил УНР відбувалось у край несприятливих зовнішньополітичних та соціально-економічних обставинах за відсутності необхідної кількості фахівців і під впливами соціально-психологічних стереотипів пост-революційних часів. На цьому шляху було 3 чітко окреслених періоду розвитку. Так, на першому, що відбувався за Центральної Ради, було пройдено шлях від ігнорування необхідності - до утворення реальних засад власної армії, хоча і зі значною кількістю недоліків. Під час другого, пов'язаного з діяльністю Директорії, були по суті створені повномасштабні Збройні Сили, але із значними недоліками функціонально-структурного і психологічного характеру. А протягом 1920 року було доопрацьовано і втілено в життя повнокровну систему Збройних Сил УНР.

Отже, пройдено тернистий шлях розвитку від напіввійськових загонів і анархії, через отаманщину і революційні експери-

менти до рівня дієздатних Армій країн Європи, що є показником прогресивного розвитку військової справи за УНР. Тільки значна перевага ворожих військ призвела до поразки Армії УНР. Звернення до досвіду творення Збройних Сил УНР 1917-1920 р.р. допоможе у становленні сучасних Збройних Сил України.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Структура Армії УНР Доби Директорії. - Донецьк. ДонДУ, 1994. - 25 с.

2. Ранги та посади Наддніпрянської Армії // Київська старовина. - 1994. - №4. - С.104-110.

3. Впровадження системи Вищого Військового Управління в Армії УНР 1917-1920 р.р. // Депонент у ГНТБ України 15.08.94., №1644. - 18 с.

4. Військова уніформа Армії УНР 1917-1920 р.р. // Депонент у ГНТБ України 15.08.94., №1645. - 22 с.

5. Хмельниччина і її значення в процесі розвитку українського війська // Міжнародна науково-практична конференція "340 років Переяславської Ради". - Донецьк, 1994. - С.

6. Некоторые аспекты строительства армии УНР периода Центральной Рады // Летопись Донбасса: Краеведческий сборник, выпуск 2 . - Донецк, 1994. - С.159-162.

А Н Н О Т А Ц И Я

Задунайский Вадим Васильевич. Автореферат рукописи "Вооруженные Силы УНР /1917 - 1920 г.г./" на соискание степени кандидата исторических наук по специальности "История Украины". Защита состоится в Донецком государственном университете в 1996 году. В работе рассмотрены предпосылки, характер, особенности и основные этапы создания и развития вооруженных сил УНР в 1917 - 1920 г.г. Этот процесс был закономерным этапом в ходе становления независимой украинской государственности. Основным его содержанием было постепенное создание полнокровного военного организма в крайне неблагоприятных социально-экономических и политических условиях того времени. Главным направлением развития Армии УНР был переход от анархо-романтизированных вооруженных формирований к единой централизованной, дисциплинированной военной организации.

К августу 1919 года, а затем к концу 1920 года в УНР была создана достаточно функциональная система вооруженных сил, являвшаяся авторитетным государственным институтом. Но после неудачных военных действий против превосходящих сил Красной Армии, УНР вместе со своими войсками потерпела поражение, в результате чего было прервано ее государственное строительство в том числе и в военной сфере.

448043

ABSTRACT.

Va dim. V. Zadunaisky. Abstract of the thesis submitted for the Candidate of Science degree (history, with the specialization in history of the Ukraine), entitled " The Armed Forces of the Ukrainian People's Republic in 1917-1920". Defense of the thesis is to take place at the Donetsk State University in 1995.

In the present paper the prerequisites, character, peculiarities, trends and major stages of the formation and development of the UPR Armed Forces in 1917-1920 have been analysed. This process was an appropriate stage in the course of formation of the Ukrainian independent state system. The essence of the process was gradual creation of a full-fledged military organism under extremely unfavourable conditions of socio-economic and political life of that period.

The main trend of the UPR army development was the transition from the anarcho-romantic armed units to a united centralized one-man-managed and disciplined military organization.

By the fall of 1919 and later by the end of 1920 there had been created a sufficiently functional system of the Armed Forces in the Ukrainian People's Republic, which appeared to be an influential state institution. Yet, after the unsuccessful military actions against the superior Red Army forces the UPR together with its troops suffered a defeat, the latter circumstance resulting in the interruption of state system construction, including the military sphere as well.

Ключові слова: УНР, Збройні Сили, Наддніпрянська Армія, реорганізація військової системи.

148043

AB 32.004

AB 32.004